

SOSYAL SORUMLULUK VE ETİK

ÖĞR. GÖR. MEHMET ÇİTEKÇİ

6. HAFTA

ETİK SİSTEMLERİ

ETİK TEORİLERİ

Etik kavramı nispeten sübjektif bir özellik taşıdığında bazen tanımında bazen de çerçevesinde farklı yaklaşımlar öne sürebilmektedir. Bu anlamda davranışların temelinde yatan nedenler ve davranışların sonuçları ön plana çıkmakta ve değerlendirmeler genelde bu temelde yapılmaktadır. Etik konusunda yaygın olarak karşılaşılan teorik yaklaşımlar genellikle, teleolojik yaklaşım ve deontolojik yaklaşımdır. Bu iki teori arasındaki fark, teleolojik yaklaşım, bir eylemin etiğini kararın sonuçlarını gözlemleyerek tanımlar, deontolojik yaklaşım ise kararın sürecini gözlemleyerek tanımlar. Bazı kaynaklarda 'görecelilik yaklaşımı' ve 'değer yaklaşımı' nın diğer iki yaklaşıma ilave edildiği görülmektedir. Genelde iki başlık altında gruplandırılan ahlak yaklaşımlarında, neden ya da kural temelli yaklaşımın en önemli temsilcisi olarak Immanuel Kant gösterilirken sonuç temelli yaklaşımlarda ise genelde faydacılık yaklaşımı öne çıkarılmaktadır.

TELEOLOJİK YAKLAŞIM (SONUÇSALCILIK)

Bu yaklaşımda fayda/maliyet karşılaştırması yapılır ve en yüksek faydayı sağlayacak seçeneğin doğru olduğu kabul edilir. Bu yaklaşım aynı zamanda bir ahlaki değer teorisi olarak tanımlanmaktadır. Teolojik yaklaşım, davranışların ve alınan kararların ortaya koyduğu sonuçlarla ilgilenmekte, davranış ve kararların sonuçlarını önemsemektedir. Buna göre, bir bireyin kararı çok sayıda insana fayda sağlıyorsa etikdir.

Teleolojik teori için iki sınıflama yapılır. Birincisi, sadece birkaç sonuçsalcının savunduğu egoizm olarak adlandırılan bireyci yaklaşımdır. Egoizme göre doğru eylem, tüm alternatif sonuçlar göz önüne alındığında bu alternatifler arasından bireyin çıkarını maksimum yapan yani bireye en yüksek faydayı veya en az zararı veren sonucun olduğu eylemdir.

TELEOLOJİK YAKLAŞIM (SONUÇSALCILIK)

İkinci tür ise, sonuçsalcıların birçoğu tarafından savunulan ve doğru eylemin sadece tek bir birey ile yani 'ben' ile ilgili olduğu savını reddeden faydacılık (Utilitarianism) teorisidir. Faydacılığa göre, doğru olan eylem, bütünün (toplumun) çıkarını maksimum yapmalıdır. Sonuçsalcı ahlak teorilerine göre bir eylem veya oluş iyidir, sonuç kötü ise eylem veya oluş kötüdür.

Teleolojik Teoride öncelikle fayda / maliyet analizi ile bir eylemin iyi ve kötü sonuçları ortaya konulur. İyi sonuçların kötü sonuçlardan fazla olup olmadığına karar verilir. Teleolojik yaklaşım, bireycilik ve faydacılık olmak üzere iki grupta incelenir.

BİREYCİ YAKLAŞIM (EGOİZM)

Egoizm olarak da isimlendirilen bu yaklaşım, doğrunun uzun dönemde bireye yarar sağlayan davranış ya da yaklaşım biçimi olduğunu kabul eder. Bireylerin her zaman kendi çıkarlarına uyan şeyi yapmalarının doğru olduğunu savunan doktrindir. Buna göre bireyler, kendilerine uzun dönemde en çok faydayı sağlayacak duruma göre karar verirler. Bu davranış biçiminde en önemli husus, bireyin iyi – kötü değerlendirmesinde kendisine en büyük en büyük yararı sağlayacak sonuçtur. Her birey kendi yararını ön planda tutma güdüsüyle hareket ettikçe genel yani toplumsal çıkarlar da üste çıkacaktır. Bu bir anlamıyla toplumsal gelişme demektir. Bireyci yaklaşım ancak dürüstlük, doğruluk kavramlarının temeline oturduğu zaman gerçek anlamına ulaşır. Bu yaklaşıma yöneltilen önemli bir eleştiri bireysel yararın bireysel çikara dönüşmesi nedeni ile uygulamada sapmaların olduğu yönündedir.

FAYDACI YAKLAŞIM

Fayda metafiziksel ve dolambaçlı bir kavramdır. Bireylerin yararlı şeyleri satın almasını sağlayan kalitedir ve gerçekte bireyler bunları faydalı gördükleri için satın alırlar. Problem, ne derecede faydalı karar verildiği ve toplam faydanın artırılması açısından doğru kararın objektif olarak nasıl gerçekleştirileceğidir. Düşünürlerin çoğu istek – mutluluk yaklaşımına ağırlık verirler. Bu yaklaşımla fayda kavramı deneysel veya zihinsel durumlardan ziyade bireylerin fiili tercihlerini ifade eder. Bu yaklaşım, hazcılık veya içsel değerler çoğulcu bakışlarıyla ilgisizdir. Bütün faydacılar için faydanın prensibi, ahlaki olarak doğru veya yanlış davranışların tespiti için isteğin nihai kaynağıdır. Faydacılığın, 'davranış faydacılığı' ve kural faydacılığı' olarak isimlendirilen iki türü vardır. Her iki türü de, ahlakın amacının sosyal faydanın maksimize edilmesi yoluyla toplumun ortak çıkarına hizmet etmek olması gerektiği konusunda hemfikirdir.

DEONTOLOJİK YAKLAŞIM

Ahlaki davranışların sonuçlarının sorgulanmasını gerektirmeyen teorileri tanımlayan teoriler deontolojik olarak adlandırılır. Bu yaklaşım, ilkeli karar verme yaklaşımı şeklinde de ifade edilmektedir. Bu yaklaşımda karar, faaliyet ve davranışların sonuçları yerine, uygulanan ilke ve kuralların doğruluğu dikkate alınarak verilir.

Deontolojik teorinin kurucusu Immanuel Kant'tır. Kant'a göre insanların özgür ve akıllı yaratıklar olarak değerleri kendi özlerinde mevcuttur. Evrensel ahlak insanlara saygı göstermeyi gerektirir. Bir ahlaki prensibin akılcı olması en önemli özelliğidir. Bu konuda akılcı davranmak için seçeceğimiz yolun evrenselleştirilip evrenselleştirilemeyeceğine bakmalıyız. Seçeceğimiz yol ne olursa olsun başkalarının da bu yolu seçerek hareket edebileceği peşinen kabul etmiş oluruz.

DEONTOLOJİK YAKLAŞIM

Kant felsefesinin çağdaş temsilcilerinden olan Bernard Gert akılcı insanların herkesin avantajına olmak üzere belli kurallara uyması ve ahlaki olmasının akıllı olmanın gereği olduğunu savunur. Geçerli bir nedeni yokken kuralları çiğnemek akılsızlıktır. Gert'e göre bu kurallar, ya da kendi deyimiyile çağdaş 'on emir' şöyledir;

- ✓ Öldürmeyeceksin
- ✓ Acı vermeyeceksin
- ✓ Yetersiz kılmayacaksın
- ✓ Özgürlüğünü kısıtlamayacaksın
- ✓ Hoşlanmayı engellemeyeceksin
- ✓ Kandırmayacaksın
- ✓ Söz verdin mi tutacaksın
- ✓ Kopya çekmeyeceksin ve göz boyamaya çalışmayacaksın
- ✓ Yasal yollardan sapmayacaksın
- ✓ Görevini ihmal etmeyeceksin

AHLAK VE HAKLAR YAKLAŞIMI

Bireylerin irade, gizlilik, güvenlik, gelişme, yaşama gibi temel hak ve özgürlüklerinin bulunduğu ve bunların bireyin kararlarında göz ardı edilemeyecek değişkenler olduğu temeline dayanır. Kurum ve kuruluşlar (meslek örgütleri) meslek ahlakını ilgilendiren bir konuda karar alırken, toplumdaki diğer bireylerin haklarına da dikkat etmek zorundadırlar.

ADALETÇİ YAKLAŞIM

Eşitlik, adalet ve tarafsızlık kavramları esas alınmaktadır. Bu yaklaşım özellikle meslek örgütleri için şu üç temel ilke üzerine kurulmuştur; eşitlik, adalet, tarafsızlık.

Kant tarafından savunulan deontolojik yaklaşımda ahlakilik kişisel çıkarlardan ayrı tutulur. Kant'ın ahlak anlayışında esas olan mutluluk ya da fayda değil, mutluluğu hak etmek ve doğru olmaktır. Kant ahlakında ahlaki davranışı motive eden faktör, mutluluk, zevk ya da fayda olamaz. Bu anlamda ahlakilik, şartsal bir durum değildir. Diğer bir ifade ile, ahlaki davranmak için belli şartların yerine gelmesi beklenmez. Ahlaki davranış her türlü şart altında gerçekleştirilmesi gereken davranıştır. Örneğin; adam öldürmek, ırza tecavüz, işkence yapmak, soykırım yapmak gibi eylemler sonuçları ne olursa olsun kötüdür. Kant'a göre insanlar doğuştan bazı haklara sahiptirler ve yine bazı evrensel doğrular vardır ve bunlar zamana ve şartlara göre değişmezler.

ETİK SİSTEMLERİ

ETİK SİSTEMLERİ	TANIMI
Amaçlanan Sonuç Etiği	Bir eylemin ahlaki doğruluğu, amaçlanan sonuçları tarafından belirlenir.
Kural Etiği	Bir eylemin ahlaki doğruluğu, standartlar ve yasalar tarafından belirlenir.
Toplumsal Sözleşme Etiği	Bir eylemin ahlaki doğruluğu, bir toplumun normları ve gelenekleri tarafından belirlenir.
Kişisel Etik	Bir eylemin ahlaki doğruluğu, kişinin vicdanı tarafından belirlenir.
Sosyal Yaşam Etiği	Kişinin yaşamında uyması gereken sosyal ve ekolojik kurallar.

AMAÇLANAN SONUÇ ETİĞİ

Genellikle faydacılık olarak bilinir. Sorunlara pratik bir yaklaşım getirir ve elde edilecek sonuçlara odaklanır.

En önemli temsilcisi John Stuart Mill'dir.

Bu etik, haz arama ve acıdan kaçma üzerine kurulmuştur. Mill'e göre bir eylemi 'iyi' kılan şey sonuçta getirdiği fayda ile mutluluğu sağlamasıdır. 'İyi' nin ölçütü olan mutluluğun, sadece eylemde bulunanın değil, ilgili herkesin, dolayısı ile tüm insanlığın mutluluğu olduğunu savunur. Amaçlanan sonuç etiğinin sorunlara pratik yaklaşımı ve eylemlerin etkileyeceği bireylerin, verilen kararda dikkate alınmasını gerektiren faydacı yaklaşımı günlük sorunların çözümüne yardım edebilir.

AMAÇLANAN SONUÇ ETİĞİ

Mill'in Faydacılık İlkeleri:

- ✓ Bir eylemin doğru ya da yanlış olduğuna karar verebilmek için sonuçlarına yoğunlaşmak gerekir.
- ✓ Eylem kuralları, onlara uyacak bireylerin karakterlerinden kaynaklanmalıdır.
- ✓ Eylemlerin doğruluk oranı arttıkça, mutluluk da artar; azaldıkça mutluluk da azalır.
- ✓ Her insan kendi mutluluğunu istediği sürece, bu onların en yüksek mutluluğa ulaşmaları için yeterli bir nedendir.
- ✓ Mutluluk, insan eyleminin tek amacıdır ve onun ölçütü ahlaki oluşudur.
- ✓ Mutluluk, bireyin kendi mutluluğu değil, eylemin herkes için doğruluğudur.
- ✓ Eylemin fayda derecesi, mutluluğu oluşturur ya da mutsuzluğu engeller.
- ✓ Bir eylemin etik olarak doğru sayılması için, eylemin sağladığı toplam faydanın, bireyin yapacağı başka bir eylemin sağlayacağı toplam faydadan daha büyük olması gerekir.
- ✓ Faydacılık birbirine zıt etik yükümlülükler arasından seçim yapmada, genel bir hakemdir.

KURAL ETİĞİ

Bireyler yaşamları süresince kurallarla karşı karşıyadır. Ailede, okulda, toplumda, iş hayatında birçok kural vardır. Bireylerin yaşamı bu kurallarla şekillenir. Kültürlere ve toplumlara göre nispi farklılıklar gösteren bu kurallar toplumların yaşamını düzenler. Böylece toplumsal kurallar, doğal olarak kural etiği çerçevesini çizer. Kural etiği Immanuel Kant tarafından geliştirilmiştir. Kant etik ilkelerin yıllardır bilindiğini, evrensel ve nesnel olduklarını öne sürmüştür. Bütün insanlar için geçerli evrensel kurallar arayışı, bireyin davranışlarında temel alacağı sağlam çerçeveler çizebilir.

KURAL ETİĞİ

Kant'ın ortaya koyduğu etik ilkeler;

- ✓ Bütün etik kavramlar öncüllere dayanır ve bundan dolayı denetsel bilgiden soyutlanamaz.
- ✓ İnsanlar zorlamalar nedeniyle veya eylemin gerçekten iyi olması nedeniyle davranış gösterebilir.
- ✓ Bireylerin kendilerini kısıtlayan ilke ve kuralları temel almaları gerekir.
- ✓ Erdemli davranmak aslında ilkelere uygun davranmak demektir.
- ✓ Mutluluk, haz dolu bir yaşam değil, erdem dolu bir yaşamdır.
- ✓ Erdem bir idealdir ve bireyler bu ideale olabildiğince ulaşmak için çabalamalıdır.
- ✓ Bireyler kendilerini başkaları ile değil, kendi kusursuzluk idealleri ile karşılaştırarak değerlendirmelidirler.

KURAL ETİĞİ

Kant'ın ortaya koyduğu etik ilkeler;

- ✓ Bireylerin ahlak kurallarını kendi davranışlarına uyarlaması değil, kendi davranışlarını ahlak kurallarına uydurmaları gerekir.
- ✓ Eylemlerin temelinde yatan ilkeleri, tüm insanlık için geçerli genel kurallar olarak görmek ve o şekilde davranmak gereklidir.
- ✓ Bireylere karşı davranışlarda yalnız kendi amaçlarını değil, karşı tarafın amaçlarını da göz önünde tutmak ve bireyleri amaca ulaştıracak araçlar olarak görmemek gerekir.

TOPLUMSAL SÖZLEŞME ETİĞİ

Toplumsal sözleşme etiği birey olarak toplumun genelince kabul gören ilkeler ve standartların benimsenmesi, toplum halinde yaşamanın getirdiği çatışmaların çözümlenmesinde yarar sağlayabilir. Öncüsü, Jean Jack Rousseau'dur. Onun için en önemli olgu, otorite ve özgürlük arasındaki dengedir. Bireylerle toplum arasındaki ilişkileri düzenleyen ve uyulması zorunlu olan kurallara hukuk kuralları denilir.

TOPLUMSAL SÖZLEŞME ETİĞİ

Rousseau'nun etik anlayışının temel ilkeleri;

- ✓ İnsanlar doğada yalnız ve ilkel yaşadıkları zaman yok olurlar. Bunun için toplum haline gelmeleri ve üzerinde uzlaşmış ilkelerle yönetilmeleri gereklidir.
- ✓ Doğal yaşamdan, uygar yaşama geçiş, eylemlere ve içgüdülere daha önce gereksinim duyulmayan, ahlaki bir karakter kazandırır.
- ✓ Kolektif ve ahlaki bir parça olarak, toplumun genel prosedürlerine uygun davranmak gereklidir.
- ✓ Toplumdaki bireylere, ödevler ve yararlar eşit olarak dağıtılır ve toplumun tüm üyeleri birbirine yardım ederler.
- ✓ Toplumun standartları, bireyin ne yapması gerektiğine karar vermesine yardım eder.

TOPLUMSAL SÖZLEŞME ETİĞİ

Rousseau'nun etik anlayışının temel ilkeleri;

- ✓ Toplumsal sözleşme, toplumun yönetimini, yine toplumca belirlenen üyelere verir.
- ✓ Toplumun ahlak kuralları ve anlayışı, en önemli yapı taşı olarak işlev görürken, hukuki yasalar diğer yapı taşlarıdır.
- ✓ Bireyler kendilerini geliştirmeli ve yasaları koyma hakkından dolayı hoşnut olmalıdırlar.
- ✓ Toplumun bütün üyeleri yasalara, onların rızası olmadan kabul edilmiş olsalar bile rıza göstermek ve uygun davranmak zorundadırlar.
- ✓ Bireyler toplumsal sözleşmeye karşı çıkarlarsa, bireylerin muhalefeti onu geçersiz kılmaz, ancak topluma üyeliklerini engeller.

KİŞİSEL ETİK

Bir eylemin ahlaki doğruluğu, kişinin vicdani tarafından belirlenir. Kişisel etik sisteminin en önemli temsilcilerinden olan Martin Buber, kişisel etiğin kaynağının bireyin içinden gelen ses (vicdan) olduğunu savunur. Kişisel etik, kişinin toplum içerisindeki bireysel duruşunu belirler. Bu etik anlayış bireyin ahlaki alt yapısını temel alır. Bireyin yaşadığı ve çevresinde yaşanan olaylar karşısında gösterdiği tepkiler ya da koyduğu tavırlardır. Bireyin kendine dönmesi ve kendini kusursuzlaştırmak için gereksinim duyduğu gücü, kendi vicdanından almasını sağlayarak, bireyin karşılaştığı özel durumlarda doğru kararlar vermesinde yarar sağlayabilir.

KİŞİSEL ETİK

Kişisel etiğin özellikleri;

- ✓ Kişisel etik, gerçeğin ve doğrunun sadece zekadan değil bireyin kendisinden geldiğini savunur.
- ✓ Doğruluk ve etik davranışlar herkesin içinde vardır ve bireylerin içinden gelen sestir.
- ✓ Kişisel etik bireyin kendisine dönmesini sağlar.
- ✓ Bireyin karşılaştığı durumlarda doğru ve yanlış kararlar vermesi tamamen kendi vicdanına bağlıdır.
- ✓ Bireyi amaca ulaştıracak davranış etik olmalıdır.
- ✓ Yaşamın belli bir formülü yoktur, her şey olabilir. Yaşamdaki belli kuralların olamayacağı pek çok durum söz konusudur.
- ✓ Birey bir grupta yer aldığı için, haksızlığa göz yummaz.

KİŞİSEL ETİK

Kişisel etiğin özellikleri;

- ✓ Birey özgürleştikçe kendi etik standartlarını geliştirir. Kişisel ve yalnız davranma sorumluluğu artar.
- ✓ Birey ancak kendi çabaları ile kusursuzluğa erişir. Başkaları bunu kişi adına yapamaz.
- ✓ Bireyler hayatları boyunca geliştikleri için, yeni değerler ve inançlar da edinirler.

SOSYAL YAŞAM ETİĞİ

Kişinin sosyal yaşam içerisinde kurduğu iliŐkilerde uyması gereken kurallar bütünüdür. Hiçbirimiz dünyada yalnız yaŐamıyoruz. Doğadaki her canlının yaŐamak için diğer canlılara ihtiyacı vardır. Őüphesiz bu ihtiyacı en fazla hisseden canlı türü insandır. Ancak gerek insanların kendi aralarındaki iliŐkilerde gerekse insanın doğadaki diğer canlılarla kurduğu iliŐkilerde uyması gereken kurallar vardır. Bunlara sosyal yaşam etiği denir.

Bunlar;

- ✓ İnsanlar birbirleri ile olan iliŐkilerini karşılıklı saygı ve nezaket kuralları çerçevesinde yürütürler.
- ✓ Tüm taraflar görevlerinin gerektirdiği hak ve sorumlulukların bilinci içinde davranırlar.
- ✓ Nüfuz ve güç kullanımı gibi baskı yöntemleri kullanılmaz.
- ✓ Meslektaşlar, öğrenciler ve çalışanlar hiçbir çıkar doğrultusunda yönlendirilemez.

DERS SONU

TEŞEKKÜR EDERİM.